

Autoreferat

1. Imię i Nazwisko.

Marta Nowosad-Bakalarczyk

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

1997 – magister filologii polskiej, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej (Lublin);

2006 – doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa polskiego, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej (Lublin), na podstawie rozprawy pt. *Rodzaj naturalny a rodzaj gramatyczny we współczesnej polszczyźnie*

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ artystycznych.

1 grudnia 1997 – 14 października 2006 – asystent w Instytucie Filologii Polskiej UMCS;
od 15 października 2006 – adiunkt w Instytucie Filologii Polskiej UMCS.

4. Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego,

Kategoria ilości i jej wykładniki we współczesnej polszczyźnie

b) (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy),

Marta Nowosad-Bakalarczyk, *Kategoria ilości i jej wykładniki we współczesnej polszczyźnie*, 2018, Wydawnictwo UMCS, recenzenci wydawniczy: Jerzy Bartmiński, Maciej Grochowski, Jadwiga Puzynina

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

U podstaw opracowania leży założenie, że **czynności poznawcze człowieka pozostają w związku z językiem naturalnym**, którego używa. Z jednej strony niektóre z pojęć wytworzonych w toku interakcji człowieka z doświadczaną rzeczywistością trafiają do języka, dając podstawę różnym kategoriom językowym, z drugiej zaś język z zawartą w nim siatką kategorii pojęciowych jest swoistym narzędziem poznawania świata,

ukierunkującym podejmowane przez człowieka czynności mentalne i mowne. Teza ta stanowi fundament współczesnego językoznawstwa o nachyleniu kognitywnym (zob. m.in. prace Ronalda Langackera, George Lakoffa, Johna Taylora, Anny Wierzbickiej, Jerzego Bartmińskiego) i skutkuje rozszerzeniem perspektywy spojrzenia na język, jej respektowanie bowiem wymaga postawienia w polu obserwacji wszystkich trzech elementów znaku językowego tworzących wierzchołki trójkąta semiotycznego (Ogden, Richards 1923): a zatem nie tylko form językowych, ale także odpowiadających im pojęć oraz konceptualizowanych elementów rzeczywistości (Kardela 1990; Bartmiński 2006, 2015; Głaz, Prorok 2014). Przede wszystkim zaś czyni koniecznym uwzględnienie w opisie języka człowieka, który ujmuje świat pojęciowo i językowo.

Człowiek, realizując swoje potrzeby poznawcze i komunikacyjne, stawia między innymi pytanie: „Ile”? Jest to – jak wskazują filozofowie (Arystoteles, Kant) – jedno z podstawowych pytań dotyczących rzeczywistości i sposobów jej istnienia. Dla językoznawcy istotne jest to, że poszukiwanie odpowiedzi odbywa się z udziałem języka. Człowiek, dążąc do poznania ilościowych aspektów istnienia świata, próbuje odpowiedzieć na szczegółowe pytania mieszczące się w ogólnej formule: „Ile X-a?”, w którym słowo *ile* symbolizuje **kategorię ilości** nakładaną na inne kategorie pojęciowe (symbolizowane przez X), odpowiadające różnym wycinkom rzeczywistości (nie tylko realnej, ale także intencjonalnej), takim jak: rzeczy, zdarzenia, cechy rzeczy, cechy zdarzeń¹. W zależności od posiadanej wiedzy i potrzeb komunikacyjnych udziela na nie różnych odpowiedzi i – co ważne – formułuje je w określonym języku (korzysta z repertuaru środków, jakie daje mu do dyspozycji język). Charakteryzując w ten sposób świat, użytkownik polszczyzny używa środków – usytuowanych na różnych poziomach języka. Wśród nich wskazać można eksponenty (czy wężiej: wykładniki):

(1) **prozodyczne**, np. odpowiednia intonacja, akcent, tempo i iloczas pozwalają wyrazić dużą lub małą ilość i/lub wielkość czegoś (por. *Ludzi przyszło!*, *Taaaka ryba!*);

(2) **morfologiczne**, np. końcówki fleksyjne (liczby) rzeczownika pozwalają wyrazić pojedynczość lub mnogość oznaczanego desygnatu (por. *teczk-a – teczk-i*); rzeczownikowe formanty słotwórcze dają możliwość wyodrębnienia jednego elementu z pewnej masy (zbioru) podobnych (por. *pył-ek* od *pył*) lub przeciwnie – ujęcia w pewną całość (zbiór) pojedynczych elementów (por. *student-eria* od *student–studenci*); czasownikowe formanty słotwórcze mogą eksponować pojedynczość aktu zdarzenia (*kaszl-nąć* od *kaszleć*) albo wielość jego aktów (por. *po-wynosić* od *wynosić*, *popis-ywać się* od *popisać się*); morfemy używane do tworzenia form stopnia przymiotników i przysłówków pozwalają

¹ Na temat pojęcia ilości w polszczyźnie zob. rozdział 2. przedkładanej książki (Nowosad-Bakalarczyk 2018a).

wyrazić „ilość” oznaczanej cechy w sposób względny (por. *biel-sz-y*, *naj-biel-sz-y* od *biały*; *szybci-ej*, *naj-szybci-ej* od *szybko*) lub bezwzględny (por. *biel-utk-i*, *biał-aw-y* od *biały*; *szybci-utko* od *szybko*);

(3) **leksykalne**, np. liczebniki kodują znaczenie liczby określonej (por. *pięć* ‘5’, *sto dwadzieścia trzy* ‘123’), przybliżonej (por. *kilkanaście* – oznacza liczbę mieszczącą się w przedziale od 11 do 19) lub nieokreślonej (*dużo* – *mało*, *ileś*); rzeczowniki oznaczające porcje substancji (por. *kostka* [*masła*, *cukru*]) lub zbiory czegoś (por. *pęk* [*kluczy*, *kwiatów*]);

(4) **składniowe**, czyli struktury wyrażające ilość zarówno w grupach nominalnych, jak i werbalnych, np. przydawki ilościowe wyrażone liczebnikiem lub formacją pochodną od niego (por. *trzy* [*klacze*], *pierwszy dzień* [*lata*], *dziesiąta rocznica* [*ślubu*], *dwojaki sposób* [*wykonania*], *podwójna porcja* [*lodów*]) albo rzeczownikiem ilościowym (por. *szklanka* [*mleka*], *kilogram* [*sera*], *tydzień* [*urlopu*]); okoliczniki stopnia i miary (por. [*Zwierzęta ginęły*] *setkami*. [*Wchodzili*] *po dwoje*. [*Pracowałam*] *rok*, [*odpoczywałam*] *tydzień*. [*Głęboko*] *po szyję*. [*Wyższy*] *o głowę*); konstrukcje z tzw. dopełniaczem cząstkowym (por. *Kup chleb* ‘bochenek’ vs. *Kup chleba* ‘jakąś ilość chleba’);

(5) **tekstowe**, np. reduplikacje jako wyraz ilości dużej lub świadomie wyolbrzymionej (por. *Deszcz pada, pada, pada*, *Rydel gada, gada, gada*), koncepty liczbowe jako wyznaczniki struktury tekstu – liczby jego członów (por. koncept „trzy” w bajkach odpowiada liczbie sekwencji zdarzeniowych z udziałem bohatera – np. liczbie zagadek do rozwiązania, zadań do wykonania itp., zob. Niebrzegowska-Bartmińska 2007).

W pracy wymienione środki zostały potraktowane jako pewna **całość spojona ogólną treścią** – znaczeniem ilościowym. Przyjęto bowiem, że różnorodne elementy języka, które są nośnikami podobnych sensów **można** (i należy) **opisywać łącznie** jako wykładniki określonych pojęć. Takie ujęcie przedmiotu badań, zrelatywizowane do człowieka i potocznego rozumienia języka jako narzędzia wyrażania myśli (por. Rozwadowski 1924; Bartmiński 2006), pozwala badaczowi inaczej niż to było powszechnie praktykowane wydzielać zakresy prowadzonych obserwacji². Uznanie bowiem, że „kategorię językową” tworzy zbiór różnorodnych środków wyrażania danego sensu, zmienia perspektywę spojrzenia na język i sposób operowania pojęciem kategorii. Punkt ciężkości zostaje przesunięty z formy na **semantykę** jako **nadrzędny poziom języka i komunikacji**, scalający wszystkie pozostałe (fonologiczny, morfologiczny, składniowy, tekstowy). Wpływa też na wybór modelu opisu – wymaga odejścia od opisu separacyjnego (analiz

² O sposobach użycia i rozumienia słowa *kategoria* w językoznawstwie polskim zob. rozdział 1. monografii Nowosad-Bakalarczyk 2018a.

wybranych form językowych wyizolowanych w ramach jednego z podsystemów języka) i zastosowania modelu holistycznego, który pozwala łączyć zjawiska z różnych poziomów języka (np. leksykę z gramatyką) jako eksponenty tych samych treści.

Podstawę materiałową pracy stanowią dane językowe wydobyte z dwóch typów źródeł: (1) ze słowników języka polskiego oraz (2) z wybranych tekstów. W celu zebrania funkcjonujących w polszczyźnie różnych wykładników treści ilościowych orzekanych o świecie w sposób systematyczny ekscerpowane były dwa słowniki języka polskiego: (a) *Słownik języka polskiego PWN* (pod red. Elżbiety Sobol, wydanie z 2011 roku, zmienione i zaktualizowane w stosunku do wydania z roku 1996), stanowiący skrót generacji słowników PWN, zawierający słownictwo starannie wyselekcjonowane, oraz (b) *Uniwersalny słownik języka polskiego* (pod red. Stanisław Dubisza, wydanie z 2003 r. dostępne w programie multimedialnym), rejestrujący bogaty zasób leksyki, w tym także przykładów egzemplifikujących użycia odnotowywanych słów. Jako podstawę rekonstrukcji zawartych w języku pojęć szczególnie ważnych z punktu widzenia celów pracy (takich jak ilość, liczba, miara) wykorzystałam też około 20 innych słowników, które pozwalały mi dotrzeć (w wybranym zakresie) do zasobów polszczyzny, a przede wszystkim wszechstronnie rozpatrzeć jej stan współczesny. Przyjęłam, że materiał leksykograficzny daje wystarczająco dobry wgląd w system języka, tego co w nim kanoniczne.

Drugim źródłem danych językowych były dwa teksty współczesne, podobne jeśli chodzi o czas wydania i objętość, różne pod względem stylistycznym i gatunkowym. Były to: (a) nagrodzona³ powieść Wiesława Myśliwskiego *Traktat o łuskaniu fasoli* (Wydawnictwo Znak, 2006), wybrana ze względu na mistrzostwo autora w odzwierciedlaniu mowy ludzkiej, uznana przeze mnie za reprezentatywną dla współczesnej polszczyzny używanej przez ludzi w szerokim zakresie, (b) *Sprawozdanie z działalności Najwyższej Izby Kontroli w 2006 roku*⁴, typowy tekst urzędowy, w wysokim stopniu sformalizowany. Wybrane teksty przekazują odmienne wizje świata, zrelatywizowane do różnych podmiotów mówiących. Uzupełniając wykorzystywałam też teksty zgromadzone w Narodowym Korpusie Języka Polskiego (NKJP). Przyjęłam, że materiał tekstowy daje wgląd w sferę użycia języka w praktyce komunikacyjnej.

Analiza zgromadzonego materiału językowego pozwoliła stwierdzić, że charakterystyka ilościowa świata ujawniająca się w języku pozostaje w związku: (1) ze sposobem istnienia ujmowanych pod tym względem bytów, (2) sposobem ich

³ Nagroda Literacka „Nike” w 2007 roku.

⁴ Dostępne na stronie <http://www.nik.gov.pl/o-nik/sprawozdania-z-dzialalnosci-nik/> (pobrane: 2013).

konceptualizacji i (3) potrzebami komunikacyjnymi człowieka i sposobami ich realizacji w różnogatunkowych tekstach.

„Sposób istnienia” poszczególnych bytów (w pracy uwzględnione zostały rzeczy i zdarzenia) dotyczy ich obiektywnych, dostrzeganych właściwości, „sposób konceptualizacji” – ich subiektywnego ujęcia przez użytkowników języka (zob. Grzegorzczkova 1996). Kluczową rolę odgrywają tu takie ich cechy, jak: (1) **dyskretność** warunkująca **policzalność**; (2) **podzielność** warunkująca **mierzalność**; (3) **określoność** ilościowa warunkująca możliwość policzenia lub zmierzenia (zob. Krumova 1989).

Operacje mentalne i słowne, które prowadzą do poznania świata w aspekcie ilościowym, to liczenie, mierzenie oraz ocena liczebności i wielkości czegoś⁵. Operacji tych dokonuje człowiek. Może on **liczyć** tylko takie byty, które są konceptualizowane jako **ograniczone w przestrzeni** lub **w czasie** – mają wyraźny **kontur** odcinający je od otoczenia, co powoduje, że mają one zdolność do n-krotnego mieszczania się w określonym wycinku rzeczywistości (zob. Bogusławski 1973; Feleszko 1978). Nazwy takich bytów podlegają **kwantyfikacji numerycznej (liczbowej)**. Jej podstawowym wykładnikiem jest w polszczyźnie gramatyczna kategoria liczby (zob. Topolińska 1977), która obliguje do wyrażania informacji o liczbie nazywanych przedmiotów, a dokładniej o tym, czy jest on jeden, czy też występuje w liczbie dwa i większej⁶ (por. *Wychowuję dzieck-o* vs. *Wychowuję dziec-i*). Morfem gramatyczny rzeczowników w formie *singularis* koduje ważne kulturowo znaczenie jednostkowości, w formie *pluralis* zaś – znaczenie bliżej nieokreślonej zbiorowości. Jej liczebność może być – jeśli zaistnieje taka potrzeba komunikacyjna – dookreślona na poziomie syntaktycznym. Np. użycie liczebników tzw. określonych pozwala wyrazić **precyzyjnie wartości liczbowe** (*dwoje dzieci, dwadzieścia trzy książki*), a zatem w sposób najbardziej dokładny przedstawić wielkość oznaczanego zbioru. Z kolei użycie liczebników nieokreślonych (np. *kilka*), niektórych partykuł (np. *około*), zaimków (np. *jakieś*), przyimków (np. *do*) i form stopnia wyższego i najwyższego (*więcej – mniej, najwięcej – najmniej*), wchodzących w skład specyficznych konstrukcji składniowych, pozwala wyrazić **przybliżoną wielkość** takiego zbioru, a dokładnie wskazać jego: (a) granicę dolną (np. *ponad dziesięć książek, co najmniej pięć spotkań*), (b) granicę górną (np. *do stu osób; najwyżej dwa odczyty*), (c) ilościowy interwał (np. *od 15 do 20 wczasowiczów, kilka wyjazdów ‘3-9 wyjazdów’*), (d) wielkość średnią (np. *około piętnastu uczniów, jakieś trzy lata*); zob. Grochowski 1996, 1997; Duszkin 2010; Doboszyńska-Markiewicz 2013.

⁵ Ich wyobrażenia oraz wykładniki przedstawiam w rozdziale 3. pracy Nowosad-Bakalarczyk 2018a.

⁶ Współcześnie znaczenie ‘dwa’ nie jest już wyrażana na poziomie fleksyjnej, ale w dawnej polszczyźnie funkcjonowała tzw. liczba podwójna gramatyzalizująca wskazany sens liczbowy.

Liczone mogą też być zdarzenia konceptualizowane jako dyskretne, tj. mające swój początek i koniec w określonym czasie, zob. Grzegorzczkova 1973. Podstawową treścią ilościową przy zdarzeniach dyskretnych jest przeciwstawienie jednokrotności i wielokrotności zdarzenia, np. *spóźnił się – spóźniał się* i/lub przeciwstawienie jego jednoaktowości i wieloaktowości, np. *obrócił – obracał* (zob. Stawnicka 2004).

Przeciwstawienia te są wyrażane na poziomie morfologicznym przez aspekt czasownika (odpowiednio dokonany, kodujący znaczenie ‘jeden raz’, np. *odwiedził matkę, pojechał do szkoły rowerem*, oraz niedokonany, kodujący znaczenie ‘więcej niż jeden raz’, np. *odwiedzał matkę, jeździł do szkoły rowerem*) oraz na poziomie leksykalno-morfologicznym przez tzw. rodzaje czynności (niem. *Aktionsart*, zob. Stawnicka 2009). Zdarzenia jednostkowe są wyrażane przez czasowniki jednokrotne, np. *runąć, zagrznieć*, zdarzenia powtarzające się – przez czasowniki wielokrotne, np. iteratywa *pisywać, jadać*, zdarzenia jednoaktowe – przez czasowniki semelfaktywne typu *pisnąć, stuknąć*, zdarzenia wieloaktowe – przez czasowniki dystrybutywne (np. *powyjeżdżać, poschodzić się*), akumulatywne (np. *nadokuczać, naluskać*), kompletywne (np. *wylapać, obczęstować*), zob. Wróbel 1998.

Dużą rolę przy wyrażaniu informacji ilościowej odgrywają dodatkowe środki leksykalne, które na poziomie syntaktycznym mogą uzupełniać lub modyfikować charakterystykę ilościową zawartą w znaczeniu czasownika. Np. czynność wyrażona czasownikiem wielokrotnym może być oznaczona jako jednokrotna dzięki użyciu leksykalnych wykładników jednostkowości typu *jeden raz* [*oglądał „Rejs”*], wyrażen okolicznikowych oznaczających określony moment lub odcinek czasu typu *wczoraj* [*grał na gitarze*], *10 stycznia o piątej* [*dzwonił do matki*]. I na odwrót – także czynność wyrażona przez czasownik jednokrotny może być zakwalifikowana jako wielokrotna dzięki użyciu środków leksykalnych, takich jak kwantyfikatory egzystencjalne typu *rzadko, często, zazwyczaj, czasami*, np. *Od czasu do czasu bąknął jakieś słowo bez znaczenia*. Wykładnikami wielokrotności zdarzeń są też wyrażenia frekwencyjne typu: *codziennie, dwa razy w miesiącu*, np. *Raz na jakiś czas ktoś wpadnie zobaczyć, co, jak z jego domkiem*.

Wskazane środki kodują znaczenie niesprecyzowanej liczby zdarzeń. Jeśli znajdzie taka potrzeba **krotność zdarzeń** może być bardzo **precyzyjnie określona** – tak jak w przypadku rzeczy – za pomocą wyrażen z liczebnikiem lub pochodnych od nich typu *dwa razy, trzy razy* itd. (np. *Ustalenia kontroli prezentowane były w mediach 23 razy*) lub *dwukrotnie, trzykrotnie* itd. (np. *W latach 2001-2003 Minister Skarbu Państwa trzykrotnie rozpoczynał postępowanie prywatyzacyjne PKO BP*). Możliwe są też przybliżone

określenia krotności, np. *Spotkał się z nią mniej więcej / jakieś pięć razy / około pięciu razy / od trzech do pięciu razy / kilkakrotnie.*

Pojęciom ograniczonym przestrzennie i/lub czasowo przeciwstawiają się pojęcia, które jawią się albo jako substancja ciągła bez określonych parametrów przestrzennych, albo jako zjawiska nieograniczone w czasie. Ustalanie ich granic związane jest z **mierzeniem** i tzw. **kwantyfikacją partytywną**. W przypadku nazw substancji i materiałów, takich jak *woda, piasek, ryż, trawa, mięso, powietrze*, wydziela się „porcje” danej substancji lub materiału, np. *kropla / szklanka / litr / łyk wody, ziarnko / wiadro / tona piasku, ziarnko / woreczek / kilogram ryżu, kęs / gryz / porcja / kilogram mięsa, haust powietrza* itp. Stosowane są w tym celu konwencjonalne jednostki miary (np. *metr tkaniny, tona piasku, kilogram cukru, litr wody*) oraz tzw. niekonwencjonalne jednostki miary (Bednarek 1994), wśród których można wyróżnić m.in. nazwy naturalnych form istnienia (np. *główka/ząbek czosnku, kolba kukurydzy, kiść/grono winogrona, źdźbło trawy*) lub form wytwarzania czy używania danej substancji/materiału (np. *tabliczka czekolady, kostka masła, zwój drutu, ryza papieru*), nazwy opakowań i naczyń, w których są przechowywane, sprzedawane, spożywane itp. (np. *beczka / butelka / lampka wina, karton / butelka / szklanka mleka*). Wydzielanie „porcji” substancji lub materiału wiąże się z nadawaniem im konturu (cechy bytów dyskretnych) i umożliwia liczenie, np. *trzy kilogramy wieprzowiny, dwie filiżanki kawy.*

Mierzeniu są poddawane także zdarzenia. Pomiar polega na ustanowieniu granic ich trwania w czasie. Wykładnikiem tej operacji jest użycie odpowiednich jednostek czasu (zob. Szadura 2017). Jednostki konwencjonalne, takie jak np. *sekunda, doba, dzień, tydzień, kwartał, rok, dekada, wiek* pozwalają na precyzyjne określenie długości trwania zdarzenia. Podlegają też liczeniu, np. *Śpię osiem godzin, Czekam pięć minut. Pracuję dwa miesiące.*

Kontur czasowy zdarzenia może być też mniej wyrazisty. Z taką sytuacją mamy do czynienia np. w przypadku użycia jednostek miary czasu, które nie podlegają liczeniu (np. *lato, zniwa, rano, południe* itp.), bo są konceptualizowane jako niemające ostrych granic. Także językowe oznaczenia jednej z możliwych ram trwania akcji (np. granicy dolnej poprzez określniki typu *od dawna, od soboty, od wczoraj, od tygodnia*, lub górnej – *do jutra, do wieczora, do środy, do wyjazdu na wakacje*) daje efekt tylko częściowego jej zamknięcia, np. *Wystarczy, że chce się coś umieć, a ja od dzieciństwa chciałem.*

Wyrażanie ilości zarówno rzeczy, jak i zdarzeń może być też związane z **oceną** ich liczebności lub wielkości **w odniesieniu do jakiejś przyjętej normy**. Wykładnikami tej operacji są leksemy tworzące parę antonimiczną *dużo – mało* (*ludzi / drzew/ masła /*

ptactwa; czytał / przeczytał) oraz ich bliskoznaczniki, takie jak *wiele, niemało, sporo, niedużo, niewiele, trochę*, tworzące kontinuum znaczeniowe. Wyrazy te mają bardzo szerokie zastosowanie – łączą się nawet z nazwami pojęć abstrakcyjnych – niepoliczalnych i niemierzalnych, np. *dużo miłości, trochę szczęścia, niewiele przyjemności, niemało wymagań*. Węższą łączliwość mają natomiast pozostałe, używane w tej funkcji, jednostki leksykalne, np. liczebniki oznaczające duże wartości liczbowe użyte w znaczeniu ‘dużo’ (*setki zwycięstw, tysiące porażek, miliony mrówek*) – łączą się tylko z rzeczownikami policzalnymi. Wszystkie wymienione (przykładowe) w tej grupie jednostki stanowią wyraz **oceny bezwzględnej**.

Charakterystyka odnośnych bytów może być jednak wyrażana także przez ich specjalne porównanie (pod względem liczby i wielkości), którego wynik sprowadza się do pojęć: ‘więcej’, ‘mniej’, ‘tyle samo’ (np. *Mam więcej / mniej / tyle samo / zdrowia / pieniędzy / lat co Kryśia; Dzisiaj spałam / pracowałam / zjadłam więcej / mniej / tyle samo / co wczoraj*). Porównania tego typu pozwalają wyrazić ilość w sposób **względny**.

Efektom moich prób znalezienia wspólnego mianownika dla różnych wykładników ilości występujących w analizowanych źródłach jest wyodrębnienie pojęć (subkategorii) organizujących ilościową projekcję rzeczywistości w języku. Należą do nich pozostające ze sobą w relacjach opozycji takie pojęcia, jak: 1) ‘jeden’ – ‘więcej niż jeden’, związane z podkategorią liczby, 2) ‘całość’ – ‘część’, związane z podkategorią miary, i 3) ‘dużo’ – ‘mało’ oraz ‘więcej’ – ‘mniej’ – ‘tyle samo’, związane z podkategorią oceny ilości (liczebności i wielkości) rzeczy i zdarzeń.

Relacja ‘**jeden**’ – ‘**więcej niż jeden**’ jest podstawową relacją organizującą językowe porządkowanie świata. Wyrasta z ludzkiego doświadczenia i obserwacji świata – oddaje m.in. poczucie własnej odrębności (jednostki ludzkiej) wobec grupy społecznej. Przeciwwstawienie jednostkowości i wielości dotyczy zarówno językowego ujmowania rzeczy (tych w pierwszej kolejności), jak i zdarzeń. W języku polskim zostało utrwalone w najgłębszych warstwach języka, w przypadku nazw rzeczy – wyraźnie zgramatyzalizowane. Nazywanie jakiegokolwiek obiektu rzeczywistości (jego nominacja) wymaga użycia rzeczownika (lub jego ekwiwalentu), który jest (w zależności od formy) nośnikiem znaczenia jednego z członów wskazanej opozycji. Także w przypadku zdarzeń przeciwstawienie to jest wyrażane na poziomie morfologicznym za pomocą różnych morfemów oddających m.in. modyfikację akcji bazowej w aspekcie jej ilości, np. *błysnąć – błyszczeć, przynieść – przynosić*. Czasowniki dokonane są nośnikiem znaczenia ‘jeden raz’, czasowniki niedokonane – ‘więcej niż jeden raz’. Znaczenia te w konkretnych

wypowiedziach mogą być wzmacniane lub osłabiane w zależności od użycia innych środków językowych.

Ilościowe porządkowanie świata organizuje też relacja oparta na archetypach pojęciowych **‘całość’ – ‘część’** (Langacker 2009). Odgrywa ona mniejszą rolę niż opozycja **‘jeden’ – ‘więcej niż jeden’**, jednak podobnie jak ona jest nakładana zarówno na rzeczy, jak i na zdarzenia. Wskazane relacje krzyżują się ze sobą. Językowo może być wyodrębniana **całość przedmiotu jednostkowego** (jest milcząco zakładana w przypadku obiektów morficznych, np. *książka, stół, ołówek*; wyodrębniana w przypadku substancji, np. *szczypta soli, łyżeczka cukru, główką salaty*) i **całość wielu przedmiotów** łączących się w różnego rodzaju zbiory (kolektywne lub dystrybutywne, np. *ptactwo, uczniowie, orkiestra, naczynia, grupa studentów*). Wyodrębniana jest też **część przedmiotu jednostkowego** (np. *kawałek jabłka, kęs kotleta*) lub **część zbioru** (np. *pięciu uczniów klasy pierwszej, część księgozbioru*). W przypadku zdarzeń znaczenie ‘całości’ kodują formy aspektu dokonanego czasownika (ujmujące zdarzenie jako zamkniętą, skończoną całość, np. *przeczytał, kupił, zjadł*). Znaczenie wewnętrznego podziału na części – pojedyncze kwanty – kodują formy niedokonane typu *jadał* i dokonane typu *poprzewracał, naprosił się*. Sensy te w wypowiedzi mogą być też komunikowane za pomocą innych środków, przede wszystkim wyrażen lokalizujących zdarzenie w czasie.

Inny sposób budowania charakterystyk ilościowych wiąże się z relacją **‘dużo’ – ‘mało’** oraz pochodną od niej relacją **‘więcej’ – ‘mniej’**, a także **‘tyle samo’**. Skupione wokół nich treści ilościowe należy wiązać z jedną z podstawowych operacji umysłu ludzkiego – porównywaniem. Pierwsza z wymienionych relacji wiąże się z porównywaniem liczebności bądź wielkości danej rzeczy lub zdarzenia z ustaloną społecznie normą (standardem) ich liczebności i wielkości, druga – z porównywaniem ze sobą konkretnych rzeczy lub zdarzeń pod względem ilości. Warto podkreślić, że będące rezultatem obu typów porównań konstatacje budują kontinuum znaczeniowe (ciągi gradacyjne), a tworzące go sensy mają największy zakres zastosowania, ponieważ dotyczą nie tylko różnego typu rzeczy czy zdarzeń, ale także ich cech (które mogą być stopniowane).

Wskazane relacje ustanawiają w języku swoisty schemat nakładany na poznawany świat. Użytkownicy języka, budując charakterystyki różnych elementów rzeczywistości, czerpią z tych schematów w sposób mniej lub bardziej świadomy. W zależności od potrzeb komunikacyjnych wybierają z repertuaru środków, które daje im do dyspozycji język te, które uznają za najlepiej realizujące zakładane intencje komunikacyjne.

Przedstawiony w książce opis kategorii przekraczającej granice tradycyjnie wydzielanych poziomów języka pozwolił pokazać, że język funkcjonuje jako mechanizm

całościowy, który jednostkom planu semantycznego przyporządkowuje elementy z różnych poziomów struktury języka. Opis taki był potrzebny z uwagi na fakt, że kategorii ilości nie omawiano w zestawie tradycyjnie wydzielanych kategorii językowych i w związku z tym nie była ona przedmiotem całościowej charakterystyki w pracach dotyczących polszczyzny. Stanowi też propozycję pewnego kierunku postępowania badawczego, które mogłoby być kontynuowane i rozwijane w dalszych badaniach zarówno tej kategorii, jak i innych kategorii językowych⁷. Jego wyniki mogą być wykorzystywane w dydaktyce szkolnej i uniwersyteckiej, a także w badaniach porównawczych, w których coraz silniej akcentuje się konieczność podejścia funkcjonalnego (komunikacyjnego) – od treści do form, które te treści wyrażają, zob. *Studia konfrontatywne polsko-południowosłowiańskie* 1984; Koseska-Toszeńska, Sawicka 1991; Korzyk 1999; Awdiejew, Habrajska 2004, 2006; Lewiński 2013; Topolińska 2017.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

5.1. Tematyka związana z wyrażaniem pojęcia ilości w polszczyźnie była przeze mnie rozpatrywana w dziesięciu artykułach opublikowanych w monografiach zbiorowych i czasopiśmie. Nie są one tożsame z rozdziałami przedstawionej wyżej monografii – treści zawarte w niektórych z nich weszły do książki w zmodyfikowanej, skróconej lub rozwiniętej postaci.

W tekście *Linguistic Categories in Onomasiological Perspective. The Category of Quantity in Contemporary Polish* pomieszczonym w tomie *The Linguistic Worldview Ethnolinguistics, Cognition, and Culture* wydanym w Londynie przez Wydawnictwo Versita (Nowosad-Bakalarczyk 2013) zaprezentowałam nowy w stosunku do ogólnie przyjętego w językoznawstwie polskim II połowy XX wieku⁸ sposób ujęcia kategorii językowych. Przyjęłam propozycję Jerzego Bartmińskiego (2009), który ogólnym mianem kategorii językowych określa wszystkie szczegółowe typy kategorii, a ponadto na pozycji nadrzędnej stawia kategorie pojęciowe (semantyczne). Jeśli w badaniu przyjąć je za punkt wyjścia, to można dalej stawiać pytania o to, jakie pojęcia i w jaki sposób są kodowane w języku. Taka perspektywa badawcza – od znaczenia do formy – zwana w językoznawstwie onomazjologiczną, pozwala: (1) uwzględniać człowieka jako konceptualizatora

⁷ Holistyczny opis kategorii językowych zastosowali już w zespole lubelskim: Jan Adamowski – do opisu przestrzeni (Adamowski 1999), Marta Nowosad-Bakalarczyk – do opisu kategorii płci i rodzaju (2009; 2010), Urszula Majer-Baranowska – do opisu podmiotu (2005), Joanna Szadura – do opisu czasu (2017). Planuję opisać w ten sposób kategorię stopnia.

⁸ Oddają go – w mojej ocenie – wydawnictwa prezentujące na gruncie polskim w miarę uzgodniony i reprezentatywny stan wiedzy o języku, tj. EJP, EJO, GWJP-M.

doświadczanej rzeczywistości, który tworzy pojęcia i językowo je wyraża, (2) pozwala w sposób spójny opisać różne kategorie językowe, które współdziałają jako eksponenty tych samych treści. W artykule pokazałam ten sposób opisu na przykładzie kategorii ilości, nakładanej przez umysł ludzki na poznawany świat rzeczy i zdarzeń. W tej perspektywie (w syntetyczny sposób) przedstawiłam mieszczące się w polu kategorii ilości systemowe wykładniki liczby i miary – pojęć związanych z charakterystyką ilościową wycinków rzeczywistości, które można ująć za pomocą liczb lub miar (zob. Nowosad-Bakalarczyk 2012).

Więcej uwagi ujętym treściami pojęcia liczby w polszczyźnie poświęciłam w artykule opublikowanym w czasopiśmie „Etnolingwistyka” (Nowosad-Bakalarczyk 2018b). Zaprezentowałam w nim te środki ich wyrażenia, które cechuje wysoki stopień konwencjonalności i katedralności. Należą do nich morfemy fleksyjne, przyjmowane – zgodnie z normą – przez wszystkie odmienne części mowy, kodujące elementarne znaczenia liczbowe: ‘jeden’ i ‘więcej niż jeden’ (a w dawnej polszczyźnie także ‘dwa’), odpowiadające pierwszym pojęciom numerycznym zrozumiałym dla człowieka. Znaczenia te są też szeroko wyrażane na płaszczyźnie słowotwórczej. Istnieją specjalne morfemy, które pozwalają wyrazić znaczenie pojedynczości przedmiotu lub aktu zdarzenia (np. *grosz-ek*, *kaszl-nq-ć*) oraz znaczenie zbiorowości przedmiotów lub aktów zdarzenia (np. *pierz-e*, *po-wynosić*). O randze pojęcia liczby w polszczyźnie świadczy istnienie specjalnej kategorii wyrazów – liczebników. Różny stopień precyzji wskazywania liczby, który ujawniają liczebniki tzw. określone (np. *trzy*) i nieokreślone (np. *kilka*, *dużo*) odpowiada różnicom wiedzy i potrzeb komunikujących się osób. Z kolei zróżnicowanie właściwości odmiany i związanych z tym funkcji składniowych poszczególnych typów liczebników wynika z potrzeby łączenia w zdaniu nazw liczb z nazwami różnych bytów (zarówno rzeczy, jak i zdarzeń), ta zaś jest znakiem postrzegania w aspekcie liczbowym szerokiego spektrum zjawisk rzeczywistości.

W czterech artykułach przedstawiłam sposoby ujmowania świata w aspekcie ilościowym w dwóch wybranych do analizy tekstach: powieści Wiesława Myśliwskiego *Traktat o luskaniu fasoli* (Nowosad-Bakalarczyk 2014; 2015) i *Sprawozdaniu Najwyższej Izby Kontroli* z 2006 roku (Nowosad-Bakalarczyk 2017c). Schematy budowania charakterystyki świata w badanym aspekcie w obu tekstach są takie same – są oparte na przeciwstawieniach: ‘jeden’ – ‘więcej niż jeden’, ‘całość’ – ‘część’, ‘dużo’ – ‘mało’. Różnice dotyczą wyboru tego, co jest przedmiotem takiej charakterystyki oraz stopnia jej precyzji i odpowiednio do tego zastosowanych środków jej wyrażu (np. frekwencja użycia liczebnika w sprawozdaniu jest bardzo wysoka, w powieści – bardzo niska). W obu

tekstach podstawowym schematem organizującym ilościową projekcję rzeczywistości jest przeciwstawienie ‘jeden’ – ‘więcej niż jeden’, co nie dziwi, jest to bowiem przeciwstawienie zgramatykalizowane, wyrażane w polszczyźnie obligatoryjnie. Jednak poza końcówkami fleksyjnymi treści skupione wokół wskazanych biegunów mogą też mieć inne wykładniki, np. leksykalne, składniowe, pozostające m.in. w związku ze sposobem istnienia i konceptualizacji charakteryzowanych pod względem ilości bytów (jako policzalnych lub niepoliczalnych), zob. Nowosad-Bakalarczyk 2014.

W jednym z artykułów (zob. Nowosad-Bakalarczyk 2010) rozważałam związek przymiotników *duży* – *mały* z wartościowaniem świata. Stwierdziłam, że przymiotniki te są używane do wyrażania odstępstw od przyjętych społecznie norm dotyczących wielkości i ilości poszczególnych obiektów, wymiarów przestrzennych i czasowych, natężenia procesu. Jednak wartościowanie nie leży po stronie przymiotnika, ale jest związane z obiektem lub zjawiskiem, do którego się odnosi, i podmiotem, który mówi. Jeśli coś jest uznawane przez ogół za wartościowe, to jeśli jest duże, to jego wartość zostaje dodatkowo wzmocniona (por. *duży majątek*, *duże zdolności*), jeśli zaś jest małe – jego wartość zostaje osłabiona (por. *mały majątek*, *małe zdolności*). I na odwrót – użycie przymiotnika *mały* osłabia negatywną ocenę tego, co przez człowieka nie jest pożądane (*małe koszty*, *małe bezrobocie*), z kolei użycie przymiotnika *duży* – taką ocenę potęguje.

5.2. Przedmiotem moich zainteresowań badawczych jest też **kategoria nazw pluralia tantum** (dalej w skrócie: PT). W polszczyźnie tworzy ją około tysiąca jednostek, które mają różny status w jej obrębie. Są wśród nich: (1) zajmujące centrum kategorii tzw. stałe (kanoniczne) PT, np. *usta*, *drzwi*, *fusy*, *imieniny*; (2) odsunięte nieco od centrum kategorii tzw. fakultatywne PT, tj. jednostki, które status PT mają tylko w niektórych z możliwych znaczeń, np. *akta* ‘zbiór dokumentów urzędowych’ obok takich znaczeń, jak: ‘wykonanie, spełnienie czegoś’; ‘uroczystość, ceremonia’; ‘dokument urzędowy’; ‘część utworu lub przedstawienia teatralnego’; ‘obraz, rzeźba przedstawiająca nagie ciało ludzkie’ (zob. Nowosad-Bakalarczyk 2017a); (3) zajmujące peryferie kategorii tzw. uzualne PT, np. *bambosze*, *pierogi*, *bibeloty*, *bezdroża*, tj. takie, które w formie liczby mnogiej są najczęściej używane (zob. Nowosad-Bakalarczyk 2017b). Moje wstępne badania tej kategorii nazw⁹ pozwoliły stwierdzić, że (1) PT w polszczyźnie to kategoria dynamiczna – zasób jednostek wchodzących w jej skład stale się zmienia (wychodzeniu z użycia części słownictwa towarzyszy pojawianie się nowych słów i/lub znaczeń), różny jest też (i zmienny) status poszczególnych leksemów (i ich znaczeń) w ramach kategorii; (2)

⁹ Oparte na materiale zaczerpniętym ze *Słownika języka polskiego* pod red. E. Sobol (2001) skonfrontowanym z materiałem odnotowanym w *Słowniku języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego (1958–1969) oraz w opracowaniu T. Friedelówny (1968).

przynależność do kategorii nazw PT w polszczyźnie nie jest tylko konwencją językową – ma głębszą motywację semantyczną: oddaje ludzkie postrzeganie rzeczywistości i określony sposób konceptualizacji pewnych jej wycinków (forma *pluralis* koduje ważne – z perspektywy ludzkiego oglądu świata – cechy referenta odnośnych nazw: szczególnie rodzaj wewnętrznej złożoności, zob. Wierzbicka 1999: 90-101); nowe jednostki PT wzbogacają swoiste dla nich (wyróżnione przez Friedelównę 1968) kategorie semantyczne, co świadczy o istnieniu związku między formą *pluralis* i typem treści, której jest ona nośnikiem. Zasygnalizowane w tym miejscu obserwacje zamierzam rozwinąć na bazie większego materiału językowego w planowanej monografii nt. nazw PT we współczesnej polszczyźnie (publikacja w 2019/2020 roku)¹⁰.

5.3. Kolejny obszar moich zainteresowań badawczych stanowi relacja płci i języka. Zajmowałam się nią począwszy od magisterium; w ramach tej tematyki mieści się moja rozprawa doktorska pt. *Rodzaj naturalny a rodzaj gramatyczny we współczesnej polszczyźnie* (promotor Jerzy Bartmiński, publiczna obrona pracy 13 czerwca 2006 r.). Po zamknięciu przewodu doktorskiego opublikowałam monografię pt. *Płeć a rodzaj gramatyczny we współczesnej polszczyźnie* (2009)¹¹, 6 artykułów oraz 17 haseł encyklopedycznych dotyczących różnych aspektów i zakresów wskazanej relacji.

Przyjęte w monografii szerokie rozumienie kategorii rodzaju jako zbioru różnorodnych form językowych powiązanych wspólną treścią (znaczeniem płci) pozwoliło objąć badaniem różne poziomy języka (leksykę, składnię, słotwórstwo, fleksję), także kontekst jego użycia. Uznanie (za A. Wierzbicką 1988) semantyki za nadrzędny poziom języka scalający wszystkie pozostałe i przyjęcie onomazjologicznej perspektywy opisu umożliwiło zdanie sprawy z tego, jak pojęcie płci jest kodowane w języku, jakie ma językowe eksponenty. Takie ujęcie przyniosło integralny i wieloaspektowy opis języka. Pozwoliło także uchwycić potoczną konceptualizację rzeczywistości związanej z płcią, zgodnie z postulatami kognitywizmu.

Podstawę materiałową pracy stanowiły dane dotyczące współczesnej polszczyzny pochodzące z trzech typów źródeł: (1) słowników i gramatyk; (2) tekstów z wysokonakładowej ogólnopolskiej prasy z lat 2001–2003 (dziennik „Gazeta Wyborcza” oraz cotygodniowy dodatek „Wysokie Obcasy”, tygodnik „Polityka”; miesięcznik „Twój Styl”); (3) przeprowadzonej w 2005 r. ogólnopolskiej ankiety (przebadalam 1000 osób – studentów pięciu uniwersytetów).

¹⁰ W 2015 roku M. Jasińska wydała monografię nt. nazw PT w języku polskim i rosyjskim, czym wypełniła znaczącą lukę, jeśli chodzi o zebranie współczesnego słownictwa przynależnego do tej kategorii nazw. Jednak trudno jest się zgodzić z wyrażonym przez autorkę przekonaniem o konwencjonalnym charakterze nazw PT.

¹¹ Monografia nie jest prostym odwzorowaniem doktoratu – stanowi jego uzupełnioną i zmodyfikowaną wersję.

W części analityczno-materiałowej monografii zaprezentowałam systemowe wykładniki płci w polszczyźnie – zwróciłam szczególną uwagę na ujawniające się symetrie i asymetrie w przekazywaniu informacji o męskości i żeńskości. Przedstawiłam też sposoby kodowania płci stosowane w różnych czasopismach („Polityka” i „Wysokie Obcasy”) i różnych typach tekstów (informacje prasowe i oferty pracy publikowane w „Gazecie Wyborczej”). Omówiłam również wyniki badań ankietowych dotyczących sposobów nazywania kobiet w polszczyźnie.

W części syntetyczno-problemowej rozpatrywałam takie aspekty relacji płci i rodzaju, jak referencja płciowa rzeczowników osobowych gramatycznie męskich oraz łączliwość tych rzeczowników jako nazw kobiet. Pokazałam też współczesne tendencje w sposobach wyrażania żeńskości w polszczyźnie. Pracę zamyka szkic dotyczący symboliki rodzaju w tekstach literackich, ukazujący związek rodzaju gramatycznego rzeczowników nieożywionych z przyjmowaną przez nie symboliką płciową.

Niektóre z zagadnień przedstawionych w monografii były też przedmiotem opisu w artykułach. W dwóch z nich przedstawiłam, w jaki sposób pojęcie płci jest konceptualizowane i językowo wyrażane w zależności od typu wypowiedzi. Na podstawie analizy różnogatunkowych tekstów opublikowanych w latach 2002-2003 w tygodnikach „Polityka” i „Wysokie Obcasy” wykazałam, że istnieje związek między rangą opozycji płciowej w prezentowanej na łamach czasopisma wizji świata a dobrem środków językowych używanych do jej wyrażenia (zob. Nowosad-Bakalarczyk 2007). Neutralizacja różnic płciowych wiąże się z maskulinizacją języka (ma to miejsce w „Polityce”), z kolei eksponowanie płci – z jego feminizacją (ma to miejsce w „Wysokich Obcasach”). Dokonałam też oglądu sposobu kodowania informacji o płci w gatunkach informacyjnych publikowanych w dzienniku „Gazeta Wyborcza” w latach 2002-2003 (zob. Nowosad-Bakalarczyk 2006a). Stwierdziłam, że stosowane w nich wykładniki męskości i żeńskości nie są swoiste dla tego gatunku wypowiedzi – występują także w innych tekstach prasowych. Także wyrażanie informacji o płci nie jest tu celem samym w sobie, choć jednocześnie płeć jednostkowych osób – „bohaterów” wiadomości prasowych jest wyrażana w sposób niemal regularny i obowiązkowy. Pozostaje to w związku z specyfiką polszczyzny, w której mówienie o konkretnych (znanych nadawcy tekstu) osobach wymaga korelowania form językowych z ich płcią. Z kolei w wypowiedziach o zbiorach osób (grupach społecznych lub ich przeciętnych reprezentantach) płeć nie jest językowo eksponowana. Do ich oznaczenia używa się rzeczowników w rodzaju męskim, które są interpretowane jako oznaczające zarówno mężczyzn, jak i kobiety (co oczywiście nie

wyklucza słabych implikacji płciowych, zgodnych z językową i pozajęzykową wiedzą dotyczącą oznaczanych w ten sposób grup).

W trzech artykułach rozpatrywałam też wybrane problemy pojawiające się na styku płci i rodzaju. Należą do nich m.in. współczesne tendencje w zakresie oznaczania kobiet w polszczyźnie. Staralam się udzielić odpowiedzi na pytanie, który ze sposobów przeważa (tradycyjny, syntetyczny typu *matematyczka*, *kierowniczka*, czy też nowszy, analityczny typu *pani matematyk*, *pani kierownik*); kiedy te dwa sposoby funkcjonują równolegle względem siebie, kiedy zaś wzajemnie się wykluczają. Stwierdziłam, że wybór sposobu oznaczenia jest uzależniony od dwóch krzyżujących się ze sobą czynników: (1) typu nazwy (tytuł, stanowisko, nazwa zawodu, nazwa charakteryzująca), (2) stylu wypowiedzi (zob. Nowosad-Bakalarczyk 2006b).

Analizowałam też problem referencji męskich rzeczowników osobowych, które – jak wykazały przeprowadzone przeze mnie badania – mogą oznaczać: (1) abstrakcyjne pojęcie danej klasy osób, np. *stanowisko dyrektora*, (2) mężczyznę, np. *Dyrektor spóźnił się na spotkanie*, (3) kobietę, np. *Pani dyrektor przyszła ostania*. Staralam się dociec, jakie są czynniki regulujące referencję płciową tych nazw. Powiązałam je z pojęciem profilowania wypracowanym na gruncie lubelskiej etnolingwistyki (zob. Bartmiński 1993a, 1993b; Bartmiński, Niebrzegowska 1998; Niebrzegowska-Bartmińska 2015). Uznałam, że bazowe znaczenie rozpatrywanych rzeczowników nie zawiera komponentu płciowego; nie zawiera go też dominujący profil ogólny, aktualizowany w użyciach gatunkowych i predykatywnych. Profile płciowe różni siła umocowania w języku – profil męski wyraźnie dominuje nad żeńskim, jest skonwencjonalizowany w przeciwieństwie do żeńskiego, który może być aktualizowany tylko na poziomie konkretnego aktu mowy (zob. Nowosad-Bakalarczyk 2008).

Rozpowszechniony współcześnie zwyczaj używania nazw gramatycznie męskich (typu *doktor*) do oznaczania kobiet rodzi wątpliwość, na jakiej zasadzie należy uzgadniać wyrazy wobec nich podrzędne: czy na zasadzie *ad formam* (*doktor habilitowany*), czy na zasadzie *ad sensum* (*doktor habilitowana*). Analiza materiału prasowego z lat 2001-2003 pozwoliła sformułować wniosek, że wybór typu uzgodnienia zależy od dwóch czynników: (1) od znaczenia grupy składniowej – dla połączeń atrybutywnie określających osobę referenta charakterystyczne są konstrukcje korelujące z jego płcią (typ *miła filolog*); dla połączeń, w których przymiotnik modyfikuje referencję oznaczanego rzeczownika, charakterystyczne są konstrukcje korelujące z jego rodzajem (typ *filolog klasyczny*); dla połączeń, w których przymiotnik nazywa cechę osoby z punktu widzenia innej właściwości orzekanej o tej osobie, charakterystyczne są oba typy uzgodnień (typ *dobry filolog* / *dobra*

filolog); pochodną różnicy atrybutywne i modyfikacyjne użycie przymiotnika jest stopień utrwalenia językowego danego połączenia; (2) od funkcji składniowej frazy – dla użyć predykatywnych charakterystyczne są konstrukcje oparte na zgodzie formalnej, dla fraz użytych referencjalnie – konstrukcje oparte na zgodzie realnej (zob. Nowosad-Bakalarczyk 2012).

Syntetyczne ujęcie różnych wykładników płci w polszczyźnie zawarłam w rosyjskojęzycznym artykule pt. *Jazykovye pokazateli pola v sovremennom pol'skom jazyke* (ukazał się w białoruskim czasopiśmie „Palanistyka. Polonistika. Polonistyka”). Przedstawiłam w nim wykładniki leksykalne, słowotwórcze, fleksyjne, składniowe, kontekstowe i konstytucyjne. Rozpatrzyłam je pod kątem ich skuteczności w przekazywaniu informacji o płci. Stwierdziłam, że najbardziej skutecznym, bo jednoznacznym niezależnie od typu użycia, sposobem wskazywania na płeć są niektóre wykładniki leksykalne (nazwy prymarne płci oraz imiona męskie i żeńskie). Wykładniki morfologiczne i składniowe są skuteczne (poza nielicznymi wyjątkami) tylko w przypadku wyrażania płci żeńskiej. Morfologiczne i składniowe wykładniki męskości nie są jednoznaczne – jako wykładniki płci męskiej muszą być wsparte leksykalnymi, kontekstowymi lub konsytuacyjnymi wskazówkami dotyczącymi płci referenta (zob. Nowosad-Bakalarczyk 2011).

W ramach współpracy podjętej z Instytutem Badań Literackich PAN, w którym realizowany był projekt badawczy pn. *Sensualność w kulturze polskiej. Przedstawienia zmysłów w języku, literaturze i sztuce od średniowiecza do współczesności*, czyli tworzona interdyscyplinarna encyklopedia internetowa (redaktor i kierownik projektu prof. dr hab. Włodzimierz Bolecki), opracowałam 17 haseł z pola PŁEĆ. Redaktorzy opracowania niektóre z nich podzielili na mniejsze – odpowiadające medium, w którym funkcjonują. Poszczególne hasła cechuje różny poziom ogólności i zakres prezentowanych treści; są ze sobą powiązane za pomocą odsyłaczy (w praktyce linków przekierowujących do odpowiedniej witryny), tworzą rodzaj hipertekstu. Dotychczas opublikowano następujące hasła (podaję w zapisie nawiasowym, oddającym ich hierarchię i wzajemne powiązania): *Płeć w języku*; [*Korelacja rodzaju i płci*; *Asymetrie rodzajowo-płciowe w polszczyźnie*; (*Asymetrie płciowo-rodzajowe – lingwistyka feministyczna*)]; [*Płeć – wykładniki leksykalne*; *Płeć – wykładniki morfologiczne*; *Płeć – wykładniki składniowe*; *Płeć – wykładniki kontekstowe*]; [*Płeć w „Polityce” i „Wysokich Obcasach”*; (*Wykładniki płci męskiej w „Polityce” i „Wysokich Obcasach”*)]; (*Wykładniki płci żeńskiej w „Polityce” i „Wysokich Obcasach”*); [*Wykładniki płci męskiej – prasa*; *Wykładniki płci żeńskiej – prasa*]; [*Płeć w ofertach pracy*; (*Płeć w ofertach pracy. Ogłoszenia dla kobiet*)]; (*Płeć w*

ofertach pracy. Ogłoszenia dla mężczyzn); (*Płeć w ofertach pracy. Ogłoszenia dla kobiet i/lub mężczyzn*)); *Kobieta w świetle danych ankietowych*; *Językowy obraz kobiety w przysłowiach*; *Męski i żeński punkt widzenia w językowym obrazie świata*. Opracowując hasła, wykorzystywałam ustalenia poczynione we wcześniejszych moich pracach, zwłaszcza w monografii (Nowosad-Bakalarczyk 2009), a także artykułach (Nowosad-Bakalarczyk 2002, 2003, 2004, 2006, 2007, 2011). Specyfika hasła encyklopedycznego narzucała konieczność skrótowego i syntetycznego ujęcia wiedzy na dany temat.

6. Omówienie osiągnięć dydaktycznych, popularyzatorskich i organizacyjnych

W latach 2006-2018 przeprowadziłam łącznie około **4 tys. godzin dydaktycznych** (z 30 różnych przedmiotów, w tym wykłady, konwersatoria, ćwiczenia, laboratoria, seminaria) w UMCS oraz jego filiach: Kolegium Licencjackim UMCS w Białej Podlaskiej i Kolegium Licencjackim UMCS w Radomiu na kierunkach: filologia polska, e-edytorstwo i techniki redakcyjne, filologia rosyjska z językiem polskim, historia z językiem polskim, matematyka z informatyką, architektura informacji oraz w grupach studentów z Białorusi i Ukrainy uczących się polskiego. Wypromowałam 39 licencjatów – wśród nich wiele prac zostało ocenionych jako bardzo dobre (kilka nawet jako celujące), a fragmenty niektórych z nich ukazały się drukiem. Uczestniczyłam też w realizacji programów dydaktycznych, takich jak: Sokrates-Erasmus – prowadziłam wykłady i ćwiczenia w Ghent University (Vakgroep Slavisti En Oost-Europakunde, Belgia 2008 r.) oraz w Uniwersytecie Karola w Pradze (Czechy, 2011 r.); *UMCS dla rynku pracy i gospodarki opartej na wiedzy* (projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego) – w latach 2011–2012 prowadziłam przedmiot pn. *Kategorie językowe w różnych językach, odmianach, stylach* na utworzonej w ramach projektu specjalności „Etnolingwistyka słowiańska”. Od 2016 roku jestem **promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim** otwartym na Wydziale Humanistycznym UMCS Karolinie Bożek *Stereotypy kontynentów we współczesnej polszczyźnie* (promotor dr hab. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, prof. nadzw.).

W latach 2009–2014 byłam **opiekunem Studenckiego Koła Naukowego Filologów** w Kolegium Licencjackim UMCS w Białej Podlaskiej. W ramach działalności Koła aktywizowałam studentów do prac naukowych i organizacyjnych, takich jak wyjazdy na obozy naukowe, udział w studencko-doktoranckich konferencjach naukowych (przedstawianie referatów), organizacja cyklicznego konkursu z zakresu kultury języka dla młodzieży gimnazjalnej „Polszczyzna nie płata nam figli” (Biała Podlaska 2011–2014).

Dla potrzeb dydaktycznych w okresie „podoktorskim” zredagowałam dwa tomy prac. (1) Był to 9. tom z serii przeznaczonej dla studentów *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań. Prozodia. Fonetyka. Fonologia* (współred. Jerzy Bartmiński, Lublin 2010, 338 s.), zawierającej przedruki wybranych fragmentów różnych prac językoznawczych, stanowiącej pomoc dydaktyczną w kształceniu uniwersyteckim na różnych kierunkach i specjalnościach filologicznych (zwłaszcza dla polonistów i logopedów). (2) Była to *Etyka słowa. Wybór opracowań I* (współred. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Jadwiga Puzynina, Lublin 2017, 602 s.) – zbiór tekstów wybitnych polskich badaczy zajmujących się zagadnieniami związanymi z etycznymi aspektami komunikacji międzyludzkiej. Może on stanowić nie tylko pomoc w dydaktyce uniwersyteckiej (w ramach przedmiotów związanych z kulturą języka i komunikacją społeczną), ale także ważną podstawę do refleksji nt. naruszania podstawowych zasad etyki komunikacji językowej we współczesnym dyskursie publicznym oraz dyskusji nt. przeciwdziałania temu negatywnemu zjawisku.

Jestem zaangażowana w **działalność popularyzującą naukę**. Uczestniczyłam w pracach jury trzech cyklicznych konkursów: (1) „Dyktando Papieskie” – konkurs dla młodzieży szkół podstawowych i gimnazjalnych noszących imię Jana Pawła II (województwa lubelskiego); byłam pięciokrotnie przewodniczącą komisji konkursowej, trzykrotnie autorką dyktanda konkursowego (Wola Uhruska, 2010, 2012, 2014, 2015, 2016); (2) „Polszczyzna nie płata nam figli” – konkurs dla uczniów szkół gimnazjalnych (powiatu bialskiego); byłam pięciokrotnie zastępczynią przewodniczącego komisji konkursowej (Biała Podlaska, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015); (3) „Odpowiednie dać rzeczy słowo” – konkurs dla młodzieży licealnej i gimnazjalnej (powiatu radzyńskiego); byłam dwukrotnie przewodniczącą komisji konkursowej i konsultantką opracowywanych testów z zakresu poprawności językowej (Radzyń Podlaski, 2011, 2012). Prowadziłam warsztaty językowe (z zakresu kultury języka) dla uczniów szkół średnich w ramach współpracy IFP UMCS ze szkołami partnerskimi (Radzyń Podlaski 2011, 2012, Zamość 2012, Lublin 2016) oraz warsztaty dla pracowników administracji publicznej z zakresu poprawności językowej w urzędzie (Warszawa 2014). W 2016 roku występowałam jako ekspert w nagraniach przygotowanych przez Radio Lublin na potrzeby audycji „Czerwona Kartka”, w których wypowiadałam się nt. relacji język – płeć w polszczyźnie, m.in. nt. sposobów nazywania kobiet i mężczyzn, nazw zawodów używanych w odniesieniu do obu płci, obrazu płci utrwalonego w związkach frazeologicznych i przysłowiach.

Od 2007 roku jestem **członkinią kolegium redakcyjnego** czasopisma „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” (znajdującego się na ministerialnej liście

czasopism punktowanych w części B – 13 pkt.), od 2009 – jego **sekretarzem**. Od 2014 roku biorę udział w działaniach służących podniesieniu punktacji „Etnolingwistyki”, tj. związanych z reorganizacją pracy redakcji zgodnie z wytycznymi MNiSW (m.in. stworzeniem wersji elektronicznej czasopisma, profesjonalnej strony internetowej, wprowadzeniem wymaganych metadanych do baz informacji naukowej itp.). W 2015 roku wspólnie z redaktorami „Etnolingwistyki” przygotowałam wniosek grantowy w konkursie ogłoszonym przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego mający na celu podniesienie rangi czasopisma i wprowadzenie go do szerszego obiegu międzynarodowego. Zgłoszony projekt pt. *Anglojęzyczna edycja roczników czasopisma „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” w wersji elektronicznej* (t. 28-30) uzyskał finansowanie (nr rej. 3bH 15 0204 83) i jest realizowany w UMCS od 2016 r. (do 2019 r.). Należę do grona jego wykonawców.

Byłam **recenzentką materiałów** złożonych do czterech monografii zbiorowych, stanowiących pokłosie czterech konferencji studencko-doktoranckich: (1) *Stereotypy w języku i w kulturze*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Sebastian Wasiuta (2009); (2) *Plotka i kłamstwo w języku i w kulturze*, red. Monika Baran-Łaszkiewicz, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Sebastian Wasiuta (2010); (3) *Stereotypy – walka z wiatrakami?*, red. Anna Bujnowska, Joanna Szadura (2011); *Tekst – kontekst – intertekst*, red. Olga Kielak, Anna Kowalska, Joanna Szadura (2013). Od 2012 roku jestem członkinią zespołu recenzenckiego czasopisma naukowego „Adeptus” (afiliowanego przy Instytucie Sławistyki PAN); od 2018 – „Studia Europaea Gnesnensia”.

Byłam członkinią **komitetu organizacyjnego konferencji** „Działania na tekście” zorganizowanej w Lublinie w 2014 r. przez Zakład Tekstologii i Gramatyki Współczesnego Języka Polskiego IFP UMCS i Zakład Współczesnego Języka Polskiego IFP UW (współorg. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska i Tomasz Piekot). Pokłosie tej konferencji stanowią dwa tomy wydane w ramach lubelskiej „czerwonej serii” w 2015, pod red. Stanisławy Niebrzegowskiej-Bartmińskiej, Tomasza Piekota i moim: (1) *Działania na tekście w dydaktyce szkolnej i uniwersyteckiej* (258 s.); *Działania na tekście. Przekład – redagowanie – ilustrowanie* (286 s.).

Jestem członkinią czterech **gremiów naukowych**: (1) Sekcji Etnolingwistycznej Komitetu Językoznawstwa PAN (wcześniej Komisja Etnolingwistyczna KJ PAN – od 2006 roku); (2) Polskiego Towarzystwa Językoznawczego (od 2007 roku); (3) Zespołu Etyki Słowa przy Prezydium Rady Języka Polskiego PAN (od 2016 r. koordynatorką podzespołu ds. języka internautów, przewodniczącą [współ z dr hab. Iwoną Benenowską]

podzespołu ds. problemów etycznych języka mediów i języka internautów); (4) Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego (od 2016 r.).

W ramach działalności Zespołu Etyki Słowa przy Prezydium RJP PAN we współpracy z Zamojskim Domem Kultury zorganizowałam (wspólnie z prof. Małgorzatą Karwatowską) debatę z udziałem Andrzeja Seweryna na temat etyki słowa w teatrze (Zamość, 4 lipca 2016 r.). W związku z działaniami tego zespołu pozostaje też wydanie wymienionej wyżej antologii opracowań *Etyka słowa*.

Moja **działalność organizacyjna na rzecz zatrudniającej mnie jednostki** – Instytutu Filologii Polskiej UMCS obejmowała: (1) prace w komisji rekrutacyjnej powołanej do naboru kandydatów na kierunek filologia polska (byłam jej sekretarzem w 2007 r.); (2) prace w komisjach przygotowujących raporty dla PAK-i w roku 2011 i 2015.

Wyrazem uznania mojej pracy były następujące nagrody:

2010 – Nagroda II stopnia JM Rektora UMCS za monografię *Płeć a rodzaj gramatyczny we współczesnej polszczyźnie* (2009);

2011 – Brązowy Medal Zasługi Prezydenta RP za długoletnią służbę;

2016 – Nagroda III stopnia JM Rektora UMCS za działalność organizacyjną.

Bibliografia (prac powoływanych):

- Adamowski Jan, 1999, *Kategoria przestrzeni w folklorze. Studium etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Arystoteles, 1990, *Dzieła wszystkie*, t. 1: *Kategorie. Hermeneutyka. Analityki pierwsze. Analityki wtóre. Topiki. O dowodach sofistycznych*, przekłady, wstępy i komentarze Kazimierz Leśniak, Warszawa: PWN.
- Awdiejew Aleksy, Habrajska Grażyna, 2004, *Wprowadzenie do gramatyki komunikacyjnej*, t. 1, Łask: Oficyna Wydawnicza Leksem.
- Awdiejew Aleksy, Habrajska Grażyna, 2006, *Wprowadzenie do gramatyki komunikacyjnej*, t. 2, Łask: Oficyna Wydawnicza Leksem.
- Bartmiński Jerzy, 1993a, *O profilowaniu w słowniku etnolingwistycznym*, [w:] *Philologia slavica. K 70-lecie akademika N. I. Tolstogo*, Moskwa, s. 1–19. Przedruk [w:] *Profilowanie pojęć. Wybór prac*, zestawiał Jerzy Bartmiński, Lublin, s. 7–17.
- Bartmiński Jerzy, 1993b, *O profilowaniu i profilach raz jeszcze*, [w:] *O definicjach i definiowaniu*, red. Jerzy Bartmiński, Ryszard Tokarski, Lublin, s. 269–275.
- Bartmiński Jerzy, 2006, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Bartmiński Jerzy, 2009, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, Londyn: Equinox.
- Bartmiński Jerzy, 2015, *Perspektywa semazjologiczna i onomazjologiczna w badaniach językowego obrazu świata*, „Poradnik Językowy” nr 1, s. 14–29.
- Bartmiński Jerzy, Niebrzegowska Stanisława, 1998, *Profil a podmiotowa interpretacja świata*, [w:] *Profilowanie w języku i w tekście*, red. Jerzy Bartmiński, Ryszard Tokarski, s. 211–224.
- Bednarek Adam, 1994, *Leksykalne wykładniki parametryzacji świata. Studium semantyczne*, Toruń: Wydawnictwo UMK.
- Bogusławski Andrzej, 1973, *Nazwy pospolite przedmiotów konkretnych i niektóre właściwości ich form liczbowych i połączeń z liczebnikiem w języku polskim*, [w:] *Liczba, ilość, miara. Materiały z konferencji Naukowej w Jadwisinie, 11-13 maja 1972 r.*, red. Zuzanna Topolińska, Maciej Grochowski, Wrocław: Ossolineum, s. 7–35.
- Doboszyńska-Markiewicz Katarzyna, 2013, *Operatory adnumertywne w języku polskim. Dystrybucja i znaczenia*, Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej UW.

- Duszkin Maksim, 2010, *Wykładowiki przybliżoności adnumeratywnej w języku polskim i rosyjskim*, Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- EJO – *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, 1999, red. Kazimierz Polański, wyd. 2, poprawione i uzupełnione, Wrocław–Warszawa–Kraków 1999: Ossolineum [wyd. 1: 1993].
- EJP – *Encyklopedia języka polskiego*, wyd. 3, poprawione i uzupełnione, red. Stanisław Urbańczyk, Mariana Kucala, Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum [wyd. 1: pt. *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, red. Stanisław Urbańczyk, 1978, wyd. 2: jako EJP w 1992].
- Feleszko Kazimierz, 1978, *Charakterystyka ilościowa grupy imiennej w języku polskim I*, [w:] *Studia gramatyczne II*, red. Roman Laskowski, Zuzanna Topolińska, Wrocław: Ossolineum, s. 5–16.
- Friedelówna Teresa, 1968, *Kategoria plurale tantum w języku polskim*, Toruń–Poznań: PWN.
- Głaz Adam, Prorok Katarzyna, 2014, *Of triangles, trapeziums and ethnolinguists: The linguistic worldview revisited*, [w:] *From Conceptual Metaphor Theory to Cognitive Ethnolinguistics*, red. Marek Kuzniak, Agnieszka Libura, Michał Szawerna, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Wydawnictwo Peter Lang, s. 207–228.
- Grochowski Maciej, 1996, *O wykładnikach aproksymacji: liczebniki niewłaściwe a operatory przyliczebnikowe*, [w:] *Studia z leksykologii i gramatyki języków słowiańskich*, red. Henryk Wróbel, Kraków: PAN, IJP, s. 31–37.
- Grochowski Maciej, 1997, *Wyrażenia funkcyjne. Studium leksykograficzne*, Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.
- Grzegorzczkova Renata, 1973, *Problemy kwantyfikacji w grupie werbalnej*, [w:] *Liczba, ilość, miara, Materiały z konferencji Naukowej w Jadwisinie, 11-13 maja 1972 r.*, red. Zuzanna Topolińska, Maciej Grochowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum, s. 83–99.
- Grzegorzczkova Renata, 1996, *Filozoficzne aspekty kategoryzacji*, [w:] *Językowa kategoryzacja świata*, red. Renata Grzegorzczkova, Anna Pajdzińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 11–26.
- GWJP–M – *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, red. Renata Grzegorzczkova, Roman Laskowski, Henryk Wróbel, wyd. 2, zmienione, t. 1–2, Warszawa 1998: Wydawnictwo Naukowe PWN [wyd. 1: 1984].
- Jasińska Małgorzata, 2015, *Pluralia tantum w języku polskim i rosyjskim. Studium porównawcze*, Łódź: Pimum Verbum.
- Kant Immanuel, 2001, *Krytyka czystego rozumu*, z oryginału niemieckiego przełożył oraz wstępem i przypisami opatrzył Roman Ingarden, Kęty: Wydawnictwo Antyk.
- Kardela Henryk, 1990, *Ogdena i Richardsa trójkąt uzupełniony, czyli co bada gramatyka kognitywna*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 15–40.
- Korzyk Krzysztof, 1999, *Język i gramatyka w perspektywie „komunikatywizmu”*, [w:] *Gramatyka komunikacyjna*, red. Aleksy Awdiejew, Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 9–32.
- Koseska Toszewa Violetta, Sawicka Irena, 1991, *O gramatyce konfrontatywnej bułgarsko-polskiej*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica” 25, s. 171–181.
- Krumova Lilia, 1989, *Kategoria ilości i jej wyrażanie w języku bułgarskim i polskim*, [w:] *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. 3: *Ilość. Gradacja. Osoba*, red. Violetta Koseska-Toszewa, Małgorzata Korytkowska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Ossolineum, s. 27–44.
- Lakoff George, [1987] 2011, *[Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind]* *Kobiety, ogień i rzeczy niebezpieczne. Co kategorie mówią nam o umyśle*, red. naukowa Elżbieta Tabakowska, przekład Magdalena Buchta, Agnieszka Kotarba, Anna Skucińska, Kraków: Universitas.
- Langacker Ronald W., 1987, *Foundations of Cognitive Grammar*, vol. 1: *Theoretical Prerequisites*, Stanford: Stanford University Press.
- Langacker Ronald W., [2008] 2009, *Gramatyka kognitywna. Wprowadzenie*, tłum. Elżbieta Tabakowska, Magdalena Buchta, Henryk Kardela, Wojciech Kubiński, Przemysław Łozowski, Adam Głaz, Joanna Jabłońska-Hood, Hubert Kowalewski, Katarzyna Stadnik, Daria Bębeniec, Justyna Giczela-Pastwa, Kraków: Universitas.
- Lewiński Piotr, 2013, *Założenia gramatyki funkcjonalnej*, [w:] *Sapientia ars Vivendi. Księga Jubileuszowa ofiarowana Profesor Annie Dąbrowskiej*, red. Anna Burzyńska-Kamieniecka, Agnieszka Libura, Wrocław: Oficyna Wydawnicza „Atut” – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, s. 459–473.
- Majer-Baranowska Urszula, 2005, *Podmiot w języku czy język w podmiocie?* [w:] *Polonistyka w przebudowie. Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja. Zjazd polonistów. Kraków, 22-15 września 2004*, t. 1, zespół red. Małgorzata Czermińska (przewodnicząca), Stanisław Gajda, Krzysztof Kłosiński, Anna Legeżyńska, Andrzej Z. Makowiecki, Ryszard Nycz, Kraków: Universitas, s. 253–266.
- Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, 2007, *Koncept liczbowy*, [w:] *też, Wzorce tekstów ustnych w perspektywie etnolingwistycznej*, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 332–349.
- Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, 2015, *O profilowaniu językowego obrazu świata*, „Poradnik Językowy” nr 1, s. 30–44.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2002, *Kobieta „typowa” i „prawdziwa” w oczach studentów. (Przyczynek do stereotypu kobiety)*, „Język Polski” LXXXII, z. 1, s. 25–35.

- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2003, *Płeć a rodzaj gramatyczny we współczesnych ofertach pracy*, „Poradnik Językowy” nr 5, s. 211–238.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2004, *Męski i żeński punkt widzenia w językowym obrazie świata*, [w:] *Punkt widzenia w języku i w kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 277–291.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2006a, *Płeć w informacjach prasowych*, [w:] *Wokół polszczyzny dawnej i obecnej*, red. Bogusław Nowowiejski, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, s. 189–209.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2006b, *Tendencje w sposobie wyrażania żeńskości we współczesnej polszczyźnie*, „Język Polski” LXXXVI, z. 2, s. 126–136.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2007, *Między maskulinizmem a feminizmem w języku: wykładniki płci w „Polityce” i „Wysokich Obcasach”*, [w:] *Język Polski. Współczesność. Historia*, t. 6, red. Władysława Książek-Bryłowa, Małgorzata Nowak, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, s. 133–167.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2008, *Problem referencji męskich rzeczowników osobowych*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” LXIV, s. 195–209.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2009, *Płeć a rodzaj gramatyczny we współczesnej polszczyźnie*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2010, *Opozycja duży – mały a wartościowanie*, [w:] *Ilość – wielkość – wartość. Materiały z konferencji 11 – 13 maja 2009 r.*, red. Elżbieta Umińska-Tytoń, Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, s. 341–354.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2011, *Jazykovye pokazateli pola v sovremennom polskom jazyke*, „Palanistyka. Polonistika. Polonistyka 2010”, [Minsk], s. 335–365.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2012, *O łączliwości męskich nazw kobiet*, [w:] *Mundus Verbi. In honorem SOPHIAE CYGAL-KRUPA*, red. Małgorzata Pachowicz, Krystyna Choińska, Tarnów: Wydawnictwa Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Tarnowie, s. 275–282.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2012, *Polskie liczby i miary w perspektywie kognitywnej*, [w:] *Komunikacja międzyludzka. Leksyka. Semantyka. Pragmatyka*, t. 3, red. Ewa Komorowska, Katarzyna Kondziola-Pich, Anna Ochrymowicz, Szczecin: Zapol, s. 288–300.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2013, *Linguistic Categories in Onomasiological Perspective. The Category of Quantity in Contemporary Polish*, [w:] *The Linguistic Worldview Ethnolinguistics, Cognition, and Culture*, red. Adam Głaz, David S. Danaher, Przemysław Łozowski, Londyn: Versita, s. 227–244.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2014a, *O wyrażaniu ilościowego aspektu istnienia rzeczy w powieści Wiesława Myślińskiego „Traktat o łuskaniu fasoli”*, [w:] *Leksyka języków słowiańskich w badaniach synchronicznych i diachronicznych*, red. Małgorzata Gębka-Wolak, Joanna Kamper-Warejko, Andrzej Moroz, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, s. 101–118.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2014b, *O porządkowaniu ilościowym świata w języku. Relacja ‘jeden’ – ‘więcej niż jeden’ w świecie rzeczy*, [w:] *Jazyk a kultúra z kognitívneho aspektu*, red. Natália Korina, Jana Sokolová, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra rusistiky, s. 120–132.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2015, *Ilościowe ujmowanie zdarzeń w języku. (Na materiale powieści Wiesława Myślińskiego „Traktat o łuskaniu fasoli”)*, [w:] *Odkrywanie słowa – historia i współczesność*, red. Urszula Sokółska, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, s. 265–282.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2017a, *Fakultatywne pluralia tantum we współczesnej polszczyźnie*, [w:] *Świat słów. Jedność w różności*, red. Małgorzata Pachowicz, Krystyna Choińska, Tarnów: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Tarnowie, s. 195–211.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2017b, *Uzualne pluralia tantum we współczesnej polszczyźnie*, „Studia Europaea Gnesnensia” 15, s. 209–231. DOI 15.14746/seg.2017.15.10.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2017c, *Wyrażanie ilościowego aspektu istnienia świata w tekście urzędowym (na przykładzie „Sprawozdania NIK”)*, [w:] *Socjolekt – idiolekt – idiosyl. Historia i współczesność*, red. Urszula Sokółska, Białystok: Wydawnictwo Prymat, s. 121–142.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2018a, *Kategoria ilości i jej wykładniki we współczesnej polszczyźnie*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, 2018b, *O gramatycznych i leksykalnych wykładnikach pojęcia liczby w polszczyźnie*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 30, s. 91–112. DOI 10.17951/et.2018.30.91.
- Ogden Charles Kay, Richards Ivor Armstrong, 1923, *The Meaning of Meaning*, London.
- Rozwadowski Jan Michał, [1924] 1960, *Semantyka a gramatyka. Nauka o znaczeniu w obrębie nauki o języku*, [w:] tegoż, *Wybór pism*, t. 3: *Językoznawstwo ogólne*, Warszawa: PWN, s. 138–160.
- Stawnicka Jadwiga, 2004, *Typy dyskretności werbalnej (na materiale języka polskiego)*, [w:] *Język rosyjski w konfrontacji z językami Europy w aspekcie lingwokulturoznawczym*, red. Piotr Czerwiński, Henryk Fontański, Katowice: Wydawnictwo UŚ, s. 163–173.
- Stawnicka Jadwiga, 2009, *Studium porównawcze nad kategorią semantyczno-słotwórczą Aktionsarten w języku rosyjskim i polskim*, t. 1: *Czasowniki z formantami modyfikacyjnymi*, Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Studia konfrontatywne polsko-południowosłowiańskie*, 1984, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Ossolineum.
- Szadura Joanna, 2017, *Czas jako kategoria językowo-kulturowa w polszczyźnie*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.

- Taylor John R., [1989] 2001, *Kategoryzacja w języku. Prototypy w teorii językoznawczej*, przeł. Anna Skucińska, Kraków: Universitas.
- Topolińska Zuzanna, 1977, *Wyznaczoność (tj. charakterystyka referencyjna) grupy imiennej w tekście polskim II*, „Polonica” III, s. 59–78.
- Topolińska Zuzanna, 2017, ‘OSOBA’ – kategoria gramatyczna?, „Rocznik Sławistyczny” t. LXVI, s. 103–108.
- Wierzbicka Anna, 1988, *The Semantics of Grammar* (Studies in Language Companion Series 18), Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Wierzbicka Anna, 1999, *Język – umysł – kultura. Wybór prac*, red. Jerzy Bartmiński, Warszawa: PWN.
- Wierzbicka Anna, 2006, *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Wróbel Henryk, *Czasownik*, [w:] GWJP–M, s. 536–583.

Marta Nowosied-Bokalorczyk